

ספר אלה הדברים

1. 50. 102
202

הספר הזה עניינו ידוע שהוא משנה תורה, יבאר בו משה רבינו לדור הנכנס בארץ רוב מצות התורה הצריכות לישראל, ולא יזכיר בו דבר בתורת כהנים. לא במעשה הקרבנות ולא בסהרת הכהנים ובמעשיהם שכבר ביאר אותם להם, והכתובים זרזים הם: לא יצטרכו לאזהרה אחר אזהרה, אבל בישראל יזהיר. המצות הנוהגות בהם פעם אחר פעם להוסיף בהן ביאור, ופעמים שלא יזכיר אותן רק להזהיר את ישראל ברוב אזהרות, כמו שיבאו בספר הזה בעניני ע"ג אזהרות מרובות זו אחר זו ותוכחות. וקול פתחים אשר יפחיד אותם בכל עונשי העבירות. ועוד יוסיף בספר הזה קצת מצות שלא נזכרו כלל כגון היבום, ודין מוציא שם רע, והגרשים באשת, ועדים וזממין, וזולתן, וכבר נאמרו לו כולן בסני. או באוהל מועד בשנה הראשונה. קודם המרגלים, כי בערבות מואב לא נתחדשו לו אלא דברי הברית כאשר נתפרש בו. ועל כן לא נאמר בספר הזה וידבר ה' אל משה לאמר צו את בני ישראל, או דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מצוה פלונית. אבל לא נכתבו המצות בספרים הראשונים שידבר עם יוצאי מצרים כי אולי לא נהגו באותן המצות רק בארץ אף על פי שהן תובת הגוף, כאשר בא בענין הנסכים, או מפני שאינן תדירות לא הזכירם רק בבנים נוחלי הארץ, וטרם שיתחיל בביאור התורה התחיל להזכירם ולהזכיר להם עונותיהם כמה ימרוהו במדבר, וכמה התנהגו. עמהם הקדוש ברוך הוא במדת הרחמים, וזה להודיע חסדיו עמהם, ועוד שיוכחו בדבריו שלא יחזרו לקלקולם. פן יספו בכל חטאתם, ולחזק לבם בהודיעו אותם כי במדת רחמים יתנהג עמהם לעולם. שלא יאמר אדם לא יוכל לרשת את הארץ, כי אין אדם אשר לא יחטא, ומיד תהיה מדת הדין מתוחה. כנגדו ונאבד, ולכן הודיעם משה רבינו כי הקדוש ברוך הוא רחמן מלא רחמים. כי הסליחה והמחילה ממנו יתברך סיוע ועזר לבני אדם בעבודתו, וזכענין שאמר הכתוב כי עמך הסליחה למען תורא:

ביתאם לא רצו

הנה מה שמביא את האדם על דרך קללן אל ההחירות, הוא למוד התורה, והוא מה שאמר רבי פינקס בתחלת הפרשתא (עבודה זרה כ. ט), תורה מביאה לידי זהירות. אמנם על דרך פרט המביא לזה, הוא ההתבוננות על חטא העבירה אשר תבין מה שאתה עושה. ונעמק הדין עליה. ויצא לו זה מן העיון בפעשים המתוכים בספרי הקדש ומן הלמוד בפאמרי הנחמדים וזכרונם לכרחה המעוררים על זה.

הנה יש בהתבוננות הנה הערות הערות בהנהגה. לשלמי הדעת, ולפחותים מהם, ולכל ההמון פלו.

שלמי הדעת, תהיה להם ההקרה כמה שיתפטר להם כי רק השלמות הוא הדבר הראוי שיתקד מהם ולא זולת זה, ושאין רע גדול מנסיון וההנהגה מפנה. כי הפה אחר שיתפאר זה אצלם ויתפאר להם כמו כן היות האמצעים אליו המפעלים הטובים והמדות הטובות, ודאי הוא שלא יתרוצו מעולם להקעים מאלה האמצעים או להקל בהם. כי כבר נתפאר אצלם שאם אמצעים אלה יקטנו להם, או אם האמצעים יהיו חלשים ולא בכלל הנוהג המצטרף בהם, הנה לא ישיגו בהם שלמות אמתי אלא יגרע מהם כפי מה שאנחנו הם בהשפעתהם, ותמצאים חסרי השלמות, מה שהוא להם צרה גדולה ונרעה רבה. על פן לא יתקרו אלא להרבות בהם ולהתמיר בכל תנאיהם ולא ינחזו ולא יקטנו.

סדאנה כדרך פן יחסר מהם מה שיגיע אותם אל השלמות אשר הם תפוצים, והוא מה שאמר שלמה המלך עליו השלום (משלי כה, יז) אשרי אדם שפחד תמיד, ופרשו וזכרונם לברכה, (פרכות ט. א) שהוא כדרך תורה כתיב. והנה סוף זאת ההנהגה, היא הנקראת יראת חסא, שהיא מן המשפחות שבהנהגות, והוא שיהיה האדם ירא תמיד ודאג פן ימצא בידו איזה שמץ חסא שיעפכוהו מן השלמות אשר הוא תיב להשפיל בעבורו.

4. 50. 102

רב לכם שבת בחר חוה פנו וסעו לכם. זו תוכחה ראשונה על שהאנשים שזנו את הארץ ונתישבו בהר זה ענין שבת ישיבה של קבע בהר הזה, מנו חסבו פניכם אל הארץ וסעו לכם אל עצמות מקור שלכם, כי משם נוצר חומר של אדם הראשון, כדרך שאמר אברהם לך: עשה פירוש מבוואר על תוכחה זו ואמר נסע מחורב ונלך את כל המדבר וגו', והיה לו לומר ונפן נסע מחורב כדרך שאמר פנו וסעו. אלא כל אדם להם, עדיין כפחותם קיימיתו כי אני אמרתי פנו וסעו שכשתלכו מן הר

יפרישות, הלא די לנו שלא נהיה מהקשעים הפדונים בפניהם. אנתנו לא נדחוק עצמנו לקנס בגן עזר לפני ולפנים. אם לא יהיה לנו חלק גדול, יהיה לנו חלק קטן. אנו די לנו בזה ולא נקבד על משאנו בעבור זאת. אמנם בשאלה אחת נשאל מהם: היכולו כל כך על נקלה לקבול בעולם הזה החולף לראות אחר מהקריהם חכבד ומנשא יותר מהם ומושל עליהם וכל שפן אחר מעבדיהם או מן העניים הנכבדים ושלמים בעיניהם ולא יצטערו ולא יהיה דמם ודמם בקרבם לא, ודאי! כי הפה עינינו הראות: כל צמל האדם, להנשא על כל מי שיוכל ולשים מקומם בין הנמים יותר, פי היא קנאח איש מרעהו. ואם יראה חסדו מתרומם והוא נשאר שפיל, ודאי שמה שייסבול הוא מה שיקרה לטבולו, כי לא יוכל למנוע, חכבו ותעשש בקרבו.

מעתה, אם כך קשה עליהם להיות שפלים מהולתם במעלות הקדמות והפונכות, שאין השפלות כס אלא לפנים, ולא ההנשא אלא שוא ושקר, איך יוכלו לקבול שראו עצמם שפלים יותר מאותם האנשים עצמם אשר הם עתה שפלים מהם. וזה במקום המפלה האמתית והיקר הנצחי, שאף על פי שעלשו אין מפידיים אותו ואת ערכו, על פן לא יחולשו אליו, אכל בוספו, ודאי שיפירוהו לאטמו לצעום ולכשפים, ודאי שלא יהיה להם זה אלא צער גדול ונצחי.

לפי שצנן הכבוד אשר הם מתארים לו, וזה, פי זה פשיט אצל כל בעל דעת, שאין המדרגות מתחלקות בעולם האמתי שהוא העולם הבא, אלא לפי המפעלים. ויחזקם שם אלא מי שהוא רב המפעלים מתכבד. ואשר הוא מעט המפעלים, הוא יהיה השפיל. אם פן, אפוא, איך יוכל האדם להצלים עיניו ממפעלו או למעט השפלותו בזה אם אחר כך ודאי יצר לו בומן שלא יוכל לתקן את אשר עתה.

לפי שצנן לכל ההמון, הפה הוא בענין השכר ועלש עצמם בראות עמק הדין עד היכן מגיע, אשר באמת ראוי להודיע ולהתחד תמיד, כי מי יצמד ביום הדין ומי יצדק ולפי בוראו באשר השקפתו מדקדקת על כל דבר קטן או גדול. וכן אמרו רבותינו וזכרונם לברכה (תניתי ה. ט), ומיד לאדם מה שחזו (עמוס ד. יא), אפילו שיהיה קלה שבין איש לאשתו, מגידים לו לאדם בשעת הדין. עוד אמרו (יבמות קכא, ט), ויכבינו נשצרה קאוד (מילין ג. ט), מילד שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם חסידיו כחוט השערה.

חורב מקום שלמדתם עליו תורה תפנו פניכם אל הארץ מקום שמירת התורה כי לא המדש עיקר אלא המעשה, ואתם בלכתכם מחורב וזה אחרת היתה עמכם ליסע ממקום מיוחד לתלמוד תורה, ואל מקום שמירת המצות. לא פניחם פניכם ובמדרכם אתם עומדים לשנוא את הארץ, לכן אמר נסע מחורב ונלך את כל המדבר, כל אחד מכם שית אל המדבר פניו ולא אל הארץ שהרי המרגלים אמרו נשובה מצרמה (במדב יד. ז), אבל אתה מעשה המרגלים שיער להם עונש גדול חזרו

ע"כ יש בסבע הענינים הסאמרים מאו ותרעונות שכבר נאמרו שני ענינים, והאחד הוא להוכיח אל נכון יסוד אותו המאמר מצד עצמו, את המוטו בו בכללו ובפרטיו, וזאת היא תכונת הפירוש, "מפורש" מלשון פרש, "פרש השחה לשחתי", תרבת של עצם הדברים שכבר ישנם בתוכנו של המאמר אלא שחס בו מקומלים. ע"כ עלינו להרחיב הקמטים כדי לעמוד על כל הרחבתו של המאמר.

אמנם יש עוד יחס ידוע, כמה יש בכח כל אותם תרעונות הכלולים במאמר לפעול על רעונות שיש להם יחס עמכם ע"י חוקי הקישור התנייני. וכל האופן שיש בכח מאמר זה, וכל הפרטים שבהרחבתו, להפעיל על סבע השכל לחולל ולהוליד דברים חדשים, גם זה הוא מכלל המאמר. לא מצד עצם תכונת המאמר הפרטי, כי"א מצד תכונתו האמיתית שהכונה את העולם השכלי ערך בכל גרכיו ומוכן להרחבה לזין קץ. מזה הצד יקחו הדברים באופן רחב מאד, ע"י נאמר ויעשה כמעין המוגבר וכמה שאמר מוסק"י, וזה הצד העליון שבדרכי הדרשה, שהוא תשם הסאת לביאור, מלשון באר, באר מים חיים. ע"פ המדה הזאת יזלו מים חיים חדשים לבקרים מכל הנה. ורעיון של תכונת אמת שפול לנו מורשה מדרות הראשונים, מאבותינו הקדושים ע"י. בין דברי תורה עצמם שהם ודאי "כפטיש יפצץ סלע", בין דברי חכמים י"ל. מזה הצד יקח הביאור, לא מצד תכונת המאמר בפרטיותו, כי"א מצד פול ד' שיש בו, שחכין לו סיבות רבות לאשרינו והצלחתנו האמתית, להאיר את נפשנו באורו אור האמת, ולהות לנו מחיה נפשית מלאה מון אל ין.

זה הצד האחרון, הצד הביאורי, הוא מתגבר ביותר במחלומות החלכות שותכליות להוציא את חסדו המעשי, ודבר העיקרי בדרישתו הוא התכנית המכוונת בגופו של מאמר חזיוני, או היוצא מקיבוץ מון מאמרים רשומים לתכלית מעשית אחת. לא כן האבדות, חמה בותר אור ורוע, ורע קודש תנושא פרי האמת והשלום, נסוע על תלמא לב הנפשות, תנתנות שמכן לטבול עולה של תורה ודכמה, וכן חוכנו לא רק למען תוכנו הפרטי, כי"א למען כל המון הרעיונות הטובים והחיים שיוכלו לעורר ע"פ קשרים תנויניים. כאשר נבא בזה הצד לבאר דברי חכמים ודווחם, כבר יש לנו עסק יותר כללי מפרטיותו של המאמר, כי אנו עוסקים על יסוד החשגחה האלהית, שרצונה להועילנו בהזמנת חסיכות להמצא לנו מוונות ודווחיים המבטיאים את נשמותינו, אי"כ אנו עוסקים בפועל ד' ומעשהו.